

TÉRBELI EGYENLŐTLENSÉGEK ÉS HELYREÁLLÁSI MINTÁZATOK A KÖZÉP-EURÓPAI TURIZMUSBAN A COVID-19 PANDÉMIÁT KÖVETŐEN

Turnai Zsófia – Horváthné Kovács Bernadett – Koncz Gábor – Barna Róbert

Összefoglalás

A COVID-19 világjárványt megelőző évtizedben a globális nemzetközi turizmus folyamatos növekedést mutatott, ám a 2020-as krízis rávilágított az ágazat rendkívüli érzékenységre és sebezhetőségre, alapjaiban rengetve meg a szektort. Tanulmányunk a turizmus újraindulásának mintázatait vizsgálja Közép-Európa négy országában: Ausztriában, Csehországban, Magyarországon és Szlovákiában. A kutatás a 2018 és 2022 közötti időszak regionális szintű adataira támaszkodik, kiemelt figyelmet fordítva a vendégéjszakák és a turisztikai kapacitások alakulására. Hipotézisiink szerint a szezonálisan erősebben ingadozó turisztikai célpontok és térségek a jellemzőikből fakadóan érzékenyebbek a válságokra, ugyanakkor – megfelelő lokalizációs adottságaik révén – képesek lehetnek a gyorsabb regenerálódásra is. Kvantilis térképeket használtunk a térbeli egyenlőtlenségek ábrázolására a következő változók esetében: belföldi és külföldi vendégéjszakák turisztikai szálláshelyeken, a két megelőző évhez és 2019-hez viszonyított változás, vendégéjszakák száma, férőhelyek (ágyak) száma és szálláshelyek száma. Klaszterezési modelleket (hierarchikus, K-közép) használtunk a megfigyelések térbeli mintázatának meghatározására. Az elemzés eredményei szerint a régiók turisztikai teljesítménye jelentős térbeli különbségeket mutatott a COVID-19 utáni időszakban. Az elemzett térségek egy része dinamikusabb helyreállítási képességgel rendelkezett: a régiók több mint felében a 2022-es vendégéjszaka szám meghaladta a 2020-as értéket, ugyanakkor 40%-ukban még a 2019-es, COVID-sokk előtti szintjét sem érte el. Kimutatható volt, hogy a COVID-19 miatt jelentősebben visszaesett térségekben gyorsabb volt a helyreállítás. A régiók közös jellemzője, hogy a külföldi vendégforgalomtól függő területek szenvedték el a legnagyobb visszaesést, míg a belföldi turizmusra támaszkodó térségek gyorsabb kilábalást mutattak.

Kulcsszavak: válság, helyreállítás, regionális egyenlőtlenségek, ellenálló képesség, turizmus

JEL: L83, Z30, Z32

SPATIAL INEQUALITIES AND RECOVERY PATTERNS IN CENTRAL EUROPEAN TOURISM AFTER THE COVID-19 PANDEMIC

Abstract

In the decade preceding the COVID-19 pandemic, global international tourism showed continuous growth, but the 2020 crisis highlighted the sector's extraordinary sensitivity and vulnerability, fundamentally shaking the industry. Our study examines the patterns of tourism recovery in regions of four Central European countries: Austria, the Czech Republic, Hungary, and Slovakia. The research is based on regional-level data from the period between 2018 and 2022, with a particular focus on the development of overnight stays and tourism capacities. According to our hypothesis, tourist destinations and regions with more pronounced seasonal fluctuations are more sensitive to crises due to their characteristics, yet – thanks to their favourable localization conditions – they may also be capable of quicker recovery. We used quantile maps to represent spatial inequalities for the following variables: domestic and foreign overnight stays in tourist accommodations, changes compared to the two previous years and 2019, number of overnight stays, number

of beds, and number of accommodations. We used clustering models (hierarchical, K-means) to determine the spatial pattern of the observations. According to the analysis results, the regions' tourism performance showed significant spatial differences in the post-COVID-19 period. Some of the analysed regions had a more dynamic recovery capacity: in more than half of the regions, the number of overnight stays in 2022 exceeded the 2020 figure, while in 40% of them, it did not even reach the pre-COVID level of 2019. It was found that the recovery was faster in the regions that had experienced a significant decline due to COVID-19. A common characteristic of the regions is that areas dependent on foreign visitor traffic experienced the greatest decline, while regions relying on domestic tourism showed a quicker recovery.

Keywords: crisis, recovery, regional disparities, resilience, tourism

Bevezetés

A COVID-19 világjárványt megelőző időszakban a globális turizmust folyamatos, egyenletes növekedés jellemezte. A 2020-as világjárvány eseményei alapjaiban rengették meg az egész turisztikai ágazatot, rámutatva annak rendkívüli érzékenységére és sebezhetőségére. A világjárvány széleskörű hatása kihangsúlyozta, hogy az előre nem látható kihívásokkal szemben rugalmas és alkalmazkodó megközelítésre van szükség, ami világszerte átformálta a turisztikai ágazat jövőjét.

Kutatásunk a COVID-19 világjárvány okozta válság hatásaival foglalkozik és az alkalmazkodóképességen keresztül a helyreállítás mintáit vizsgálja négy közép-európai országban: Ausztria, Csehország, Magyarország és Szlovákia. A járványt megelőzően a globális trendekhez hasonlóan a vizsgált területen is nőtt a turistaforgalom, mivel az Európai Unió belüli utazás egyre inkább elérhetővé és vonzóvá vált a különböző jövedelmű és társadalmi háttérű polgárok számára is. A fejlődés a turizmus területi terjeszkedését is segítette a nagy központok környezetében, amire más régiókban végzett vizsgálatok is rámutattak (Karagöz et al., 2022). A COVID-19 világjárvány kezdete teljes és példátlan változást hozott a globális idegenforgalmi ágazat működésében, ami a nemzetközi turizmus korábban elképzelhetetlen visszaesését okozta. A turizmushoz kapcsolódó szolgáltatások, minden, turisztikai vállalkozás egzisztenciális nehézségekkel küzdött.

A járványt követően a turisztikai ágazat talpra állítása is új kihívás elé állította az országokat. A járvánnyal kapcsolatos félelem a fogyasztói magatartás megváltozásához vezetett, a turisták óvatosabbá váltak. A turisztikai ágazatnak gyorsan alkalmazkodnia kellett, hogy új biztonsági intézkedéseket vezessen be, újra tervezze a szolgáltatásokat és új digitális megoldásokba fektessen be, hogy megfeleljen a járványtudatos fogyasztók növekvő elvárásainak (Toubes et al., 2021). Ezek az innovációk, bár a túléléshez szükségesek voltak, további költségekkel és működési nehézségekkel jártak, ami tovább növelte a turisztikai vállalkozások kihívásait.

A kutatás hipotézise az, hogy a szezonálisan érzékenyebb turisztikai célpontok és területek sajátosságai miatt sokkal sérülékenyebbek, de hajlamosak a gyors helyreállításra és ezt a jellemzőt a területi lokalizáció határozza meg. Hipotézisünk vizsgálatához az országok elmúlt 5 évének (2018–2022) regionális adatait, nevezetesen a turisztikai vendégéjszakákat és kapacitásokat (férőhelyek, szálláshelyek) elemeztük, hogy a helyreállítási képességük alapján osztályozhassuk őket.

Nemzetközi és hazai példák a turizmus válságállóságának vizsgálatára

A rugalmasság elméletét az 1970-es évek elején dolgozták ki az ökológiai rendszerekben tapasztalt ingadozások modellezésére. A későbbi évtizedekben további antropológiai rendszerekre is alkalmazták, majd a 2000-es évek elején a turizmusban is előtérbe került, amit az ágazat komplexitása indokolt. A reziliencia-elmélet turizmusban való alkalmazásával a turisztikai desztinációk fejlődését

befolyásoló mélyebb összefüggések feltárhatók, figyelembe véve a fejlődés lineáris és ciklikus összetevőit (Cochrane, 2010). A rendszerszemléletű megközelítéseket alkalmazó tanulmányok kimutatták, hogy a kedvezőtlen eseményekkel szembeni ellenálló képességet nagymértékben befolyásolja a társadalmi, gazdasági és kulturális környezet. Az ellenálló képesség értékelésénél mindenekelőtt a működési zavarokat és a kedvezőtlen eseményeket kell azonosítani. Egyszerre több hatás is (pl. éghajlatváltozás, energiaválság, infláció) felléphet, amelyek egymást súlyosbíthatják (Debreceni – Fekete-Frojimovics, 2023; Matei et al., 2023). Más tanulmányok közvetlenül rámutatnak arra, hogy a turisztikai ágazatban rejlő rugalmasság milyen mértékben játszhat szerepet egy régió gazdaságának válság utáni helyreállításában (Pascariu et al., 2021). A COVID-19 világjárvány hatására a globális turizmus tartósan új irányt vett: egyre inkább a fenntarthatóságra és az inkluzív fejlődésre helyeződik a hangsúly, miközben a korábban központi szerepet betöltő, elvont „növekedés” fogalma háttérbe szorul (Sharma et al., 2021). A túlturizmus (overtourism) jelenségével küzdő régiókban a COVID-19 világjárvánnyal összefüggésben hozott óvintézkedések nem tették lehetővé óriási és kezelhetetlen tömegek fogadását, s így a desztinációk eltartóképességének túllépését. Azonban egyes szerzők már ekkor azt feltételezték, hogy a korábban túlterhelt turisztikai zónákat az elmaradt bevételek ismételten a tömeges turisztikai fogyasztás elősegítésére fogják sarkallni (Csapó – Lőrincz, 2020).

Costantino és szerzőtársai (2023) Olaszországra vonatkozó tanulmányában a 110 NUTS-3 régiót négy csoportba soroltak a turisztikai desztinációk ellenállóképessége és helyreállóképessége alapján: rugalmas, ellenálló, helyreállóképes és nem rugalmas. A kutatás középpontjába a 2008-2009-es világválság időszakát helyezték. Ebben a két évben elemezték a régiók ellenállóképességét a válság sokk hatásával szemben, míg a helyreállóképességet a 2010 és 2013 közötti periódusban vizsgálták. A NUTS 3 régiók turisztikai teljesítményének alakulását az eltöltött vendégéjszakák számának változása alapján mérték, az összehasonlítás alapját pedig az utolsó válság előtt év (2007) adatai jelentették. A négy csoport lehatárolására a két összetevő együttes értelmezése alapján került sor. Az elemzés alapján a hagyományos tengerparti és kulturális turisztikai központok teljesítettek a legjobban. A hegyvidéki turizmus és a síturizmus esetében nem lehetett jelentős különbséget kimutatni. Összességében a vidéki területek jobb eredményeket értek el, mint a városi területek, de a különbség nem volt szignifikáns. A turizmus koncentrációja és szakosodása pozitív hatással volt a rugalmasságra. Területi szempontból a szerzők a szomszédsági hatásokat emelték ki, amelyek gyakorlati jelentősége az együttműködés szükségességében rejlik (Costantino et al., 2023).

Duro és szerzőtársai (2022) kvantitatív elemzési módszerekkel vizsgálták a turizmus COVID-19-re való ellenálló képességét és területi eloszlását Spanyolországban. A 2020 nyári adatok elemzése azt mutatta, hogy a turisztikai ágazat ellenálló képessége jelentős területi heterogenitást mutat, a válság hatására csökkent a turisztikai kereslet regionális koncentrációja az országban és a reziliencia megoszlása nem egyezett a turisztikai versenyképesség standard mutatóinak területi megoszlásával. Inkább megerősítette a már meglévő modernizációs igényeket, amelyekre a turisztikai ágazatnak szüksége van ahhoz, hogy fenntartható legyen és a régiók gazdasági hajtóerőjeként működjön (Duro et al., 2022).

Egy Albániáról szóló tanulmány kiemelte a fenntartható fejlődés és a zöld gazdaság iránti elkötelezettség fontosságát a turizmusban (Kadiu, 2021). A tanulmány alapját képező kutatásra az ország legnépesebb tengerparti városában, Durresben került sor 43 turisztikai szolgáltató bevonásával. A felmérés a környezettudatos magatartásformák témakörére irányult. Kadiu (2021) szerint COVID-19 világjárvány elősegítette az azt megelőzően elkövetett hibák felismerését a természeti erőforrások ésszerűbb hasznosítása és a klímaváltozás hatásainak mérséklése aspektusából, ami alapvető feltétele egy reziliensebb jövő kialakításának az ágazatban.

A COVID-19 járvány regionális turisztikai aspektusainak vizsgálata kapcsán kézenfekvő feltételezés volt, hogy az alacsonyabb népsűrűség és a tágasabb terek miatt a vidéki területek vonzóbbá

válhatnak az utazni vágyók számára. Hét európai ország (Dánia, Finnország, Franciaország, Olaszország, Spanyolország, Franciaország és Svédország) 305 régióját vizsgáló kutatás a COVID-19 világvárványt követő nyári belföldi turisztikai kereslet változását elemezte hivatalos adatok alapján. A vizsgálati eredmények alapján a belföldi turisztikai kereslet mintázata 2020 nyarán a régiók között egyenlőtlen volt és eltért a korábbi évek tendenciájától. A nyári hónapokban a városi területek komoly visszaesést szenvedtek el, amihez hozzájárult a jelentős tömegeket vonzó rendezvények elmaradása is. Ugyanakkor a távoli vidéki területeken nemcsak relatíve, hanem abszolút értékben is nőtt a vendégéjszakák száma (Falk et al., 2022).

Gaki – Koufodontis (2022) tanulmánya a görög régiók turisztikai ágazatának ellenálló képességét vizsgálta kritikus tényezők alapján. Fő módszertani eszközként az ellenálló képesség indexének és a helyreállítási indexnek a kiszámítását használták és a következőket állapították meg: a regionális különbségek jól láthatóak voltak, de a nagy városi desztinációk nem feltétlenül teljesítettek jobban, mint a perifériálisak és a turisztikai ágazat jelentősége jellemzően növelte a reziliencia mértékét (Gaki – Koufodontis, 2022).

A hazai publikációk különböző nézőpontokból közelítették meg a turisztikai ágazat ellenálló képességét attól függően, hogy a kutatás vállalati, regionális vagy fogyasztói szintet vizsgál. A rugalmasság a vállalatok üzleti tevékenységének kulcsfontosságú mozgatórugója: Pogácsás és Szepesi (2023) tanulmánya azt vizsgálja, hogy a vállalkozások, milyen gyorsan és módon tudtak reagálni a COVID-19 válság által generált hatásokra üzleti modellek átalakításával, új digitális innovációk javaslatával, költségcsökkentéssel, a meglévő szolgáltatások átszervezésével, újak bevezetésével, valamint a kockázatészlelési és a kockázatkezelési gyakorlatok növelésével. A szervezeti rugalmasság szintén központi kérdésként jelent meg munkaerő megtartás során (Czirfusz, 2021).

A regionális és desztinációs szintű vizsgálatokban a turizmus volumenének változása mellett a szezonális elemzésen volt a hangsúly. Barcza és szerzőtársai 2023-as tanulmányukban a szezonálisélemzés során a turizmus időbeli ingadozásának hatását mérték, valamint elemezték, hogy a helyi területek ellenálló képességét hogyan befolyásolták a turizmus szezonális ingadozásai, melyek a gyengeségek, veszélyek, milyen hatása volt a járványnak a szezonálitásra és milyen új stratégiai lépések szükségesek.

A fogyasztói és utazási szokások vizsgálata során a mobilitási mintákat, az úticélok meghatározási preferenciáit és az egészségbiztonság hatását kutatták. A világvárvány alatt megnőtt a természetközeli, kevésbé zsúfolt vidéki területek iránti kereslet (Hoschek et al., 2022), és az utazási korlátozásoknak köszönhetően a mobilitás is megváltozott (Behringer et al., 2023) valamint a desztinációválasztásban is változást lehetett tapasztalni: belföldi turizmus hatása is jelentősen megnőtt. A biztonságérzet az utazási döntések egyik központi eleme volt (Kökény – Kenesei, 2022): a turisták felkészültségét jelentősen befolyásolták a meglévő higiéniai gyakorlatok, az utazás során tapasztalható kockázatészlelés és a desztinációk biztonsági értékelése. A motivációkban változás következett: míg korábban a kulturális programok és a nemzetközi tapasztalatok kerültek előtérbe, a világvárvány idején az egészségmegőrzés, a családi kikapcsolódás és az elszigetelt úti célok kerültek középpontba.

Az általunk hivatkozott hazai és külföldi tanulmányok módszertanilag is sokszínűek voltak. Egyes kutatások kérdőíves adatfelvétel mellett mélyinterjúkat használtak, hogy első kézből származó tapasztalatokat gyűjtsenek arról, hogyan kezelték a vállalatok és az utazók a válságot. Ezekon kívül a régiókra vonatkozó statisztikai információkat (pl. regisztrált munkanélküliek száma, vendégéjszakák, turisztikai kapacitások) használták fel a regionális ellenálló képesség kvantitatív dimenziójának szemléltetésére és térbeli elemzéseket (pl. LISA, Moran I index, klaszteranalízis) alkalmaztak a földrajzi szintű mintázatok vizsgálatára.

Az elméleti háttér tekintetében többféle reziliencia fogalom – mérnöki, ökológiai és adaptív – szolgált a kutatások megalapozására, segítve a turizmusban tapasztalt ellenállóképesség összetett megértését. Miközben a mérnöki reziliencia a rendszereknek arra a képességére fókuszál, hogy azok

egy zavaró behatást követően hogyan térhetnek vissza eredeti egyensúlyi állapotukba, addig az ökológiai reziliencia számol azzal, hogy egy rendszernek több stabil állapota is lehet, így nem feltétlenül az eredeti állapot visszaállítása kell, hogy legyen a cél, hanem a rendszer fennmaradása és működőképességének megtartása (Holling, 1973). Az adaptív reziliencia értelmezése szerint a rendszer a fent említett reakciókon túl tanul is a zavarásokból, alkalmazkodik, ami által egy új, jobb működési mód kialakítására nyílik lehetőség (Folke et al., 2003).

Anyag és módszer

Adatkészlet

Tanulmányunk az Eurostat tematikus és regionális adatbázisaiból származó adatok alapján elemzi a szálláshelyeken eltöltött vendégéjszakák és a férőhelyek számát, valamint évenkénti változását 2018 és 2022 között (Eurostat, 2025). Négy közép-európai ország (Szlovákia, Ausztria, Magyarország és a Csehország) 29 NUTS 2 régiójának 5 éves adatait használtuk fel. A tanulmányba bevont országok kiválasztása azért így történt, mert földrajzi elhelyezkedésük hasonló és egyikük sem rendelkezik tengerparttal.

A turizmussal kapcsolatos változók, például a vendégéjszakák, a turisztikai mutatók százalékos változásai és a világjárványt követő regionális ellenálló képesség területi különbségeinek megértésére összpontosítunk (1. táblázat). A tanulmány kvantilis és egyenlő intervallumtérképek, osztályozási modellek és térbeli függőségi elemzések segítségével elemzi a regionális turizmus dinamikáját és megmutatja, hogy a régiók hogyan birkóztak meg az utazási szokások és a mobilitás változásával.

A négy országra vonatkozóan elvégzett vizsgálatok eredményeinek értelmezése és összehasonlíthatósága szempontjából fontos körülmény, hogy a COVID-19 világjárvány miatti lezárások mértéke és időintervalluma valamelyest eltérő volt. A négy ország közül Ausztria alkalmazta a legszigorúbb és leg hosszabb ideig tartó COVID-19 korlátozásokat a turizmusra vonatkozóan. Az első országos korlátozás 2020. március 16-tól 2020. május 1-ig tartott. Ezt követően elsősorban a belföldi turizmus fokozatosan újra indult, azonban a későbbiekben a járványhelyzet több rövidebb lezárást indokolt 2020. november 17. és 2020. december 6. között, majd 2020. december 16. és 2021. február 7. között, ami különösen a síparadicsomokat érintette érzékenyen. 2021 őszén és telén részleges lezárások voltak, ami az oltatlan turistákat érintette. A korlátozások feloldásával 2022. március 5-től indulhatott el ismét teljeskörűen az ágazat. Csehországban szintén 2020. március 16-ával kezdődött az első korlátozás, amely 2020. május 11-ig tartott. A második járványhullám miatt 2020. október 22. és 2020. november 3. között voltak korlátozások. Ezt még szakaszosan további öt rövidebb, 1-1,5 hónapos korlátozás követte, egészen 2022. február 1-ig. Magyarországon 2020. március 28. – május 4., majd 2020. november 11. – 2021. május 23. volt a lezárások fő időszaka. 2020 nyarán a belföldi turizmus fellendült, különösen a Balatonnál, a nemzetközi turizmus viszont gyakorlatilag leállt. A szállodák zárva maradtak 2021 tavaszáig, de a korlátozások enyhébbek voltak, mint Ausztriában. Szlovákiában 2020. március 16. és május 6. között, majd 2020. október 24-től 2021 tavaszáig voltak érvényben a lezárások, a nem beoltott személyekre azonban csak 2022. február 26-án oldották csak fel a legutolsó korlátozást. Az intézkedések hasonlóak voltak Csehországhoz, de összességében rövidebb ideig tartottak.

Vizualizáció

A kvantilistérképek segítenek a turisztikai adatokban rejlő térbeli egyenlőtlenségek megjelenítésében. E módszer alkalmazásával a tanulmány célja, hogy rávilágítson a regionális különbségekre és egyenlőtlenségekre, szemléltetve, hogy a különböző területeken milyen különbségek mutatkoztak

az eltöltött vendégéjszakák számában, a gazdasági tevékenységek változásaiban és a turizmushoz kapcsolódó infrastruktúra rugalmasságában.

1. táblázat. A felhasznált adatok jellemzői és az alkalmazott módszerek

Változók	Férőhelyek (Létesítmények és férőhelyek száma régiók szerint) <i>[tgs00112]</i>	Belföldi és külföldi vendégéjszakák (A szálláshelyeken eltöltött éjszakák: belföldi / külföldi) <i>[tgs00112]</i>	Belföldi és külföldi vendégéjszakák (A szálláshelyeken eltöltött éjszakák régiók szerint: belföldi / külföldi) <i>[tgs00111]</i>
Leírás	A szálláshelyek férőhelyeinek számát a szálláshelyen felállított ágyakon éjszakázni tudó személyek száma határozza meg, figyelmen kívül hagyva a vendég kérésére felállított pótágyakat. A férőhely kifejezés egyszemélyes ágyra vonatkozik; a franciaágy két ágynak számít.	Az eltöltött éjszaka minden olyan éjszaka, amelyet egy vendég/turista (rezidens vagy nem rezidens) ténylegesen egy szálláshelyen tölt (ott alszik vagy tartózkodik), vagy amelyet ott regisztráltak (fizikai jelenléte nem szükséges).	
Gyakoriság és területi szint	Évente Régió (NUTS 2)	Havonta Ország (NUTS 0)	Évente Régió (NUTS 2)
Mértékegység	Szállásférőhelyek száma Százalékos változás	Vendégéjszakák száma	Vendégéjszakák száma Százalékos változás
A gazdasági tevékenységek statisztikai osztályozása az Európai Unióban (NACE Rev. 2)	Szállodák; üdülési és egyéb rövid távú tartózkodásra szolgáló szálláshelyek; kempingek, lakóautó- és lakókocsi-parkok (I55)	Összesen: Szállodák; üdülési és egyéb rövid távú tartózkodásra szolgáló szálláshelyek; kempingek, lakóautó- és lakókocsi-parkok Szállodák; Szállodák és hasonló szálláshelyek (I55)	Szállodák; üdülési és egyéb rövid távú tartózkodásra szolgáló szálláshelyek; kempingek, lakóautó- és lakókocsi-parkok (I55)
Alkalmazott módszerek	változások: 2019->2020 2020->2021 2019->2021 2021->2022 klaszterek éves változások szerint	térképek (egyenlő intervallumok, kvartilisek)	változások: 2019->2020 2020->2021 2019->2021 2021->2022 klaszterek éves változások szerint

Modellek

Hierarchikus és K-közép osztályozási modelleket használtunk a COVID-19 okozta sokk (a mutatók csökkenése '19-ről '20-ra), a rugalmassági klaszterek és a rugalmasság dinamikájának meghatározására. A rugalmassági klaszterek azt mutatják, hogy a régiók hogyan birkóztak meg a világjárvány okozta sokkkal. A klasztereket a vizsgált mutatók változása alapján hoztuk létre (vendégéjszakák, férőhelyek).

A kutatás hipotézise az, hogy a szezonálisan érzékenyebb turisztikai célpontok és területek sajátosságai miatt sokkal sérülékenyebbek, de hajlamosak gyorsan helyreállni és ezt a jellemzőt a területi lokalizáció határozza meg.

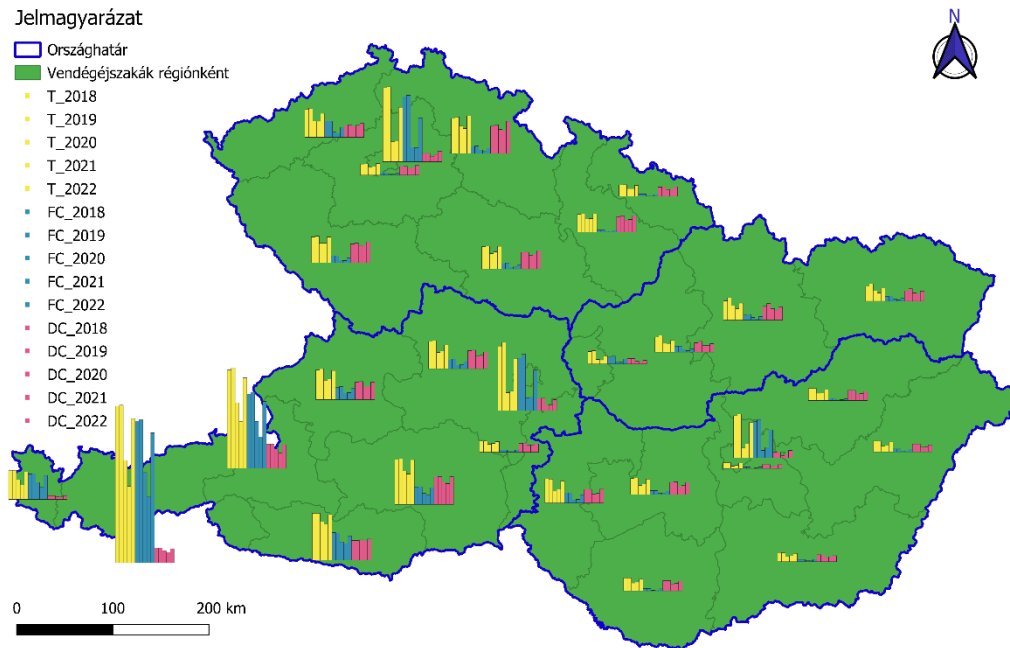
Felhasznált szoftverek

Az adat kezeléshez az MS Excelt, a térkép készítéséhez a QGIS 3.34.3 verzióját, a térbeli elemzésekhez a GeoDa 1.22.0.10 programot használtuk.

Eredmények

A szálláshelyeken eltöltött vendégéjszakák változása

Ha összehasonlítjuk az 1. ábrán bemutatott belföldi (DC) és külföldi (FC) adatokat, egyértelműen látható, hogy az összes régió közül a fővárosok körüli területek a legnépszerűbbek, vagyis a turisták által leginkább látogatott területek, pl. természeti látványosságok, sportolási lehetőségek, nevezetes városok.

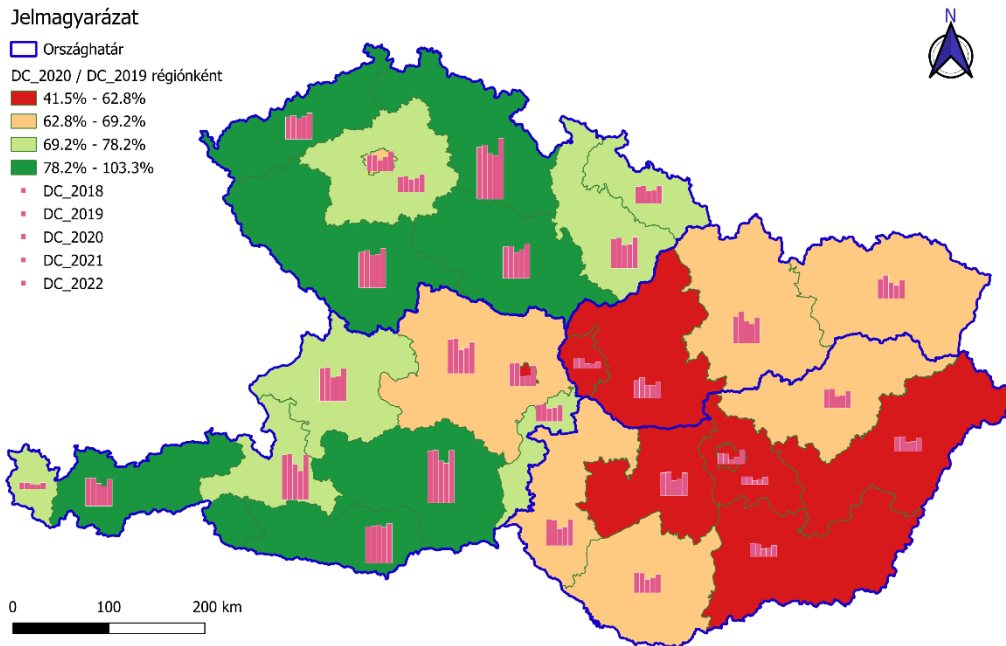

1. ábra. A szálláshelyeken eltöltött összes (T - total), külföldi (FC - foreign country) és belföldi (DC - domestic country) vendégéjszakák száma 2018 és 2022 között

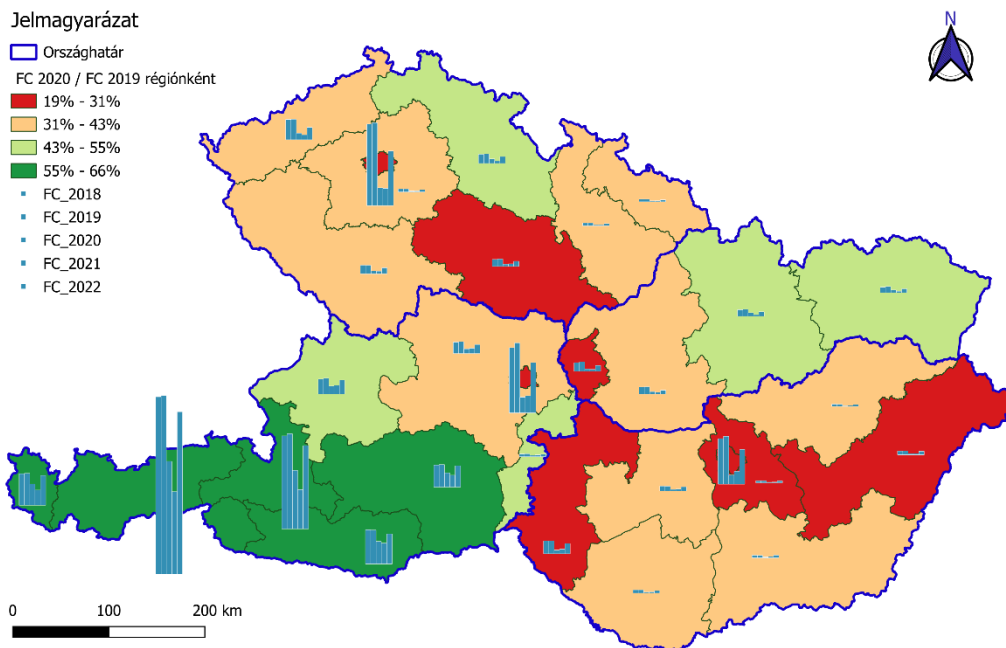
A szállodai *belföldi vendégéjszakákat* vizsgáltuk a különböző régiókban a következő lépésben. A változások bemutatásának érdekében kiszámoltuk a 2020-ban eltöltött éjszakák számának arányát a 2019 évi vendégéjszakákhoz képest. A változásokat kvartilis térképen ábrázoltuk, amelyen a vendégéjszakák éves számát oszlopdiagram jelzi (2. ábra). Ezáltal a régiók összehasonlíthatók a COVID-sokk és a vendégéjszakák számának helyreállítási dinamikája szempontjából.

A térkép a COVID-19 hatására bekövetkezett belföldi szálláshely változásokat (2020/2019) pirossal jelöli a súlyosan érintett, zölddel a legkevésbé érintett és sárga és világoszöld színnel a közepesen érintett területeken. A súlyosan érintett régiókban – ez főleg Magyarországot érinti - az előző évi vendégéjszakák száma mintegy a felére esett vissza, azonban egyes területeken növekedés is tapasztalható: Ausztriában: Tirol, Salzburg, amelyek népszerű turisztikai régiók, főként a téli sportok és az alpesi turizmus miatt; Csehországban: a Prágától északra és nyugatra eső turisztikai régiók és a Dél-Csehországi régió.

A következőkben a *külföldi vendégéjszakák* számának változását vizsgáltuk (3. ábra). A térképen piros szín jelöli a 2019 és 2020 között súlyosan érintett régiókat - alapvetően a fővárosokat, zöld a legkevésbé érintett területeket, sárga és világoszöld a közepesen veszélyeztetett területeket. Az adatok azt mutatják, hogy az elemzett térbeli hatókörbe tartozó régiók külföldi turistáik legalább 34%-át, de legfeljebb 81%-át veszítették el.

2. ábra. A szálláshelyeken eltöltött belföldi vendégéjszakák változása 2019 és 2020 között és a belföldi vendégéjszakák évenkénti grafikonja

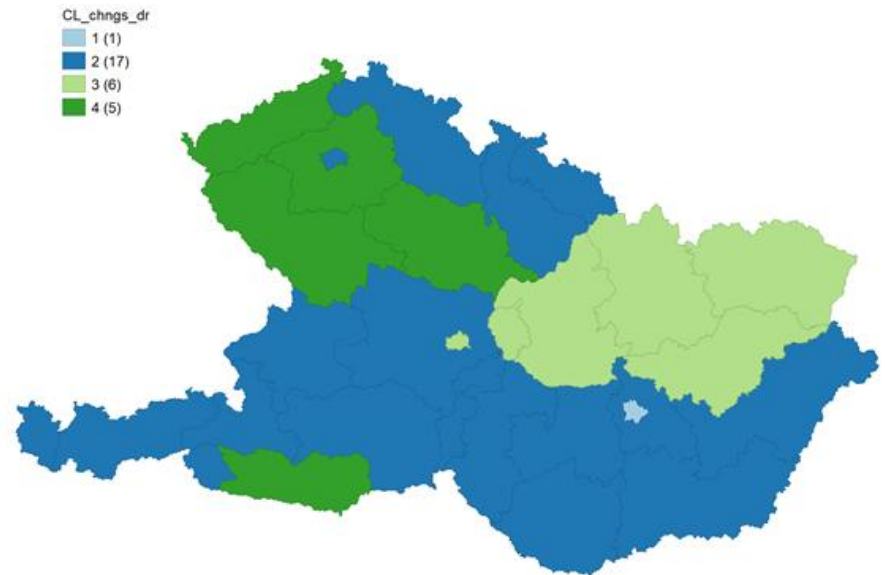
3. ábra. A szálláshelyeken eltöltött külföldi vendégéjszakák változása 2019 és 2020 között és a külföldi vendégéjszakák évenkénti grafikonja

A szálláshelyek férőhelyváltozásának területi mintázata

COVID-19 sokk (férőhelyek számának változása 2019-2020 között)

A következő térképes ábrázolás (4. ábra) a COVID-19 által okozott sokkot mutatja be a négy ország régióiban. A régiókat a regionális férőhelyek számának 2019 és 2020 közötti változása szerint klasztereztük (hierarchikus klaszterezés, 4 klaszter, K-közép módszer).

4. ábra. A 2019 és 2020 közötti férőhelyváltozás klaszterei (COVID-19 sokk klaszterek)

A 4. ábra és a 2. táblázat a COVID-sokkot mutatja be az elemzett régiók férőhelyszámában. 17 régió nem szolgáltatott adatokat, de a hierarchikus klaszterelemzés 6 olyan régiót (világoszöld) különböztetett meg, ahol átlagosan nem történt változás és további 5 régiót (sötétzöld), ahol mérsékelt, átlagosan 2,2%-os csökkenés volt tapasztalható. A COVID-19 következtében Budapesten csökkent a legnagyobb mértékben a férőhelyek száma.

2. táblázat. A 2019 és 2020 közötti férőhelyváltozás klaszterei (COVID-19 sokk klaszterek)

Klaszter neve	Klaszter elemszáma	A férőhelyek átlagos változása a klaszterben
CL1_leginkább érintett	1	91,1%
CL2_legkevésbé érintett	5	97,8%
CL3_Nem érintett	6	100,8%
Nem besorolt	17	nincs adat
Összesen	29	99,0%

Rövid távú helyreállási képesség (férőhelyek számának változása 2019-2021 között)

A 3. táblázat és az 5. ábra a férőhelyek (vendégágyak) 2019 és 2021 közötti változásának klasztereit mutatja be.

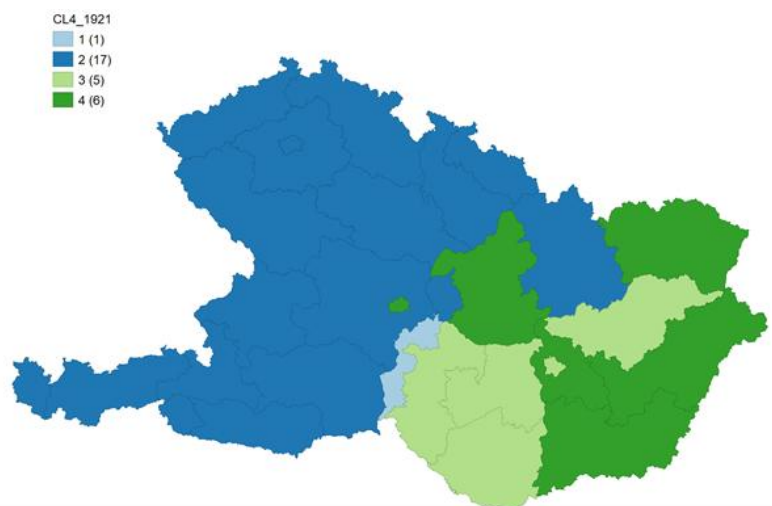
3. táblázat: A férőhelyek 2019 és 2021 közötti változásának klaszterei

Klaszter neve	Klaszter elemszáma	A férőhelyek átlagos változása a klaszterben
CL1_Régiók némi növekedéssel	17	103,4%
CL2_Régiók, amelyek hanyatlottak	5	81,0%
CL3_Régiók enyhébb hanyatlással	6	92,6%
Összesen	28	97,1%

A 2019 és 2021 közötti időszakban összesen 28 adatpont elemzésére került sor; az egyes klasztereken belüli férőhelyek száma átlagosan 97,1%-ra csökkent. A legnagyobb klaszter a *CL1_Régiók némi növekedéssel* nevet viseli 17 adatponttal (kék), ahol a férőhelyek átlagosan 3,4%-kal növekedtek

2019 és 2021 között. A *CL2_Régiók, amelyek csökkenést mutattak*, egy kisebb klaszter 5 adatponttal (világoszöld, mind magyar), amely ugyanebben az időszakban a férőhelyek 19%-os átlagos csökkenését mutatja. A *CL3_Régiók enyhébb visszaeséssel* egy hasonló méretű klaszter (sötétzöld) 6 adatponttal (3 magyar, 1 osztrák, 2 szlovák), amely a férőhelyek 92,6%-ra történő, kevésbé jelentős átlagos csökkenését jelzi.

Ez azt jelenti, hogy a férőhelyek számát figyelembe véve a régiók a 2021-ig történő helyreállásra való képességük alapján csoportosíthatók. A régiók több mint fele magasabb férőhely számot ért el 2019-hez képest, de 6 még mindig a 2019-es szint alatt volt, további 5 régió pedig még jobban lemaradt.

5. ábra. A férőhelyek 2019 és 2021 közötti változásának klaszterei

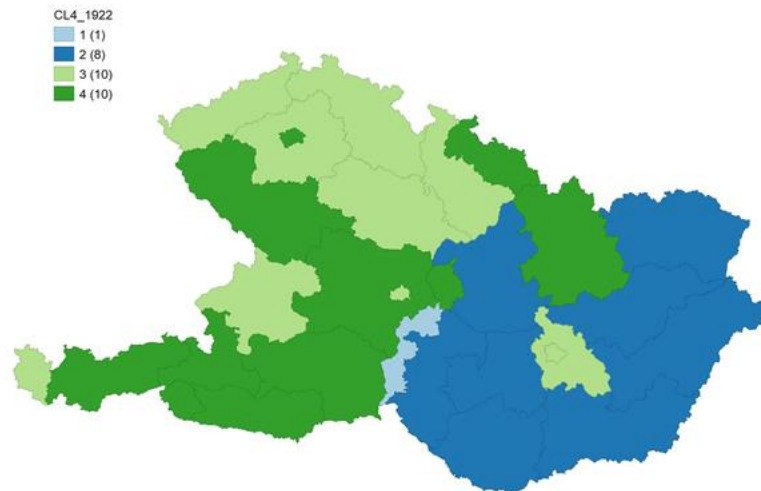
COVID-19 utáni visszaállás (férőhelyek számának változása 2019-2022 között)

A férőhelyek (vendégágyak) 2019 és 2021 közötti változásának klasztereit mutatja be a 4. táblázat és 6. ábra.

4. táblázat. A férőhelyek 2019 és 2022 közötti változásának klaszterei

Klaszter neve	Klaszter elemszáma	A férőhelyek átlagos változása a klaszterben
Nem besorolt	1	nincs adat
CL2_Régiók, ahol kisebb a hanyatlás vagy mérsékelt a változás	8	86,1%
CL3_Régiók jelentős növekedéssel	10	108,1%
CL4_Régiók mérsékelt növekedéssel	10	101,8%
Összesen	29	99,6%

A férőhelyek számát figyelembe véve a régiókat aszerint csoportosítottuk, hogy 2022-ig mennyire voltak képesek talpra állni. A régiók mintegy kétharmadának (CL_3 világoszöld és CL_4 sötétzöld területek) különösen Ausztriában és Nyugat-Magyarországon, kiemelkedően teljesítettek, sikerült növekedést elérni 2019-hez képest; azonban főként Kelet-Magyarország és Szlovákia keleti és nyugati területei (CL_4 sötétkék) – a legnagyobb visszaesést mutatták, a 2019-es szintet nem sikerült elérni. Ez arra vezethető vissza, hogy a nyugati régiókban jellemzőbb a prémium szálláshelyek és a magasabb költségű turisták jelenléte, míg a keleti régiókban a belföldi és alacsonyabb árú turizmus dominál, amely nehezebben állt talpra.

6. ábra. A férőhelyek 2019 és 2022 közötti változásának klaszterei

Megállapítható, hogy 2019 és 2022 között a férőhelyek átlagos változása valamivel magasabbnak tűnik (4. táblázat), mint 2019 és 2021 között (3. táblázat). Ez azt jelenti, hogy az férőhelyek száma a későbbi időszakban erőteljesebben növekszik. Arra is rámutathatunk, hogy a régióknak mindösszesen csak egyharmada mozdult el a helyreállítás irányába 2022-re a 2021-es évhez képest.

A 2019-22 időszakban kisebb visszaesés, vagy csak mérsékelt változás tapasztalható (8 régió: 5 magyar, 3 szlovák) a 2019-21 időszakhoz képest (17 régió: főként cseh és osztrák), ahol az átlagos változás még mindig alacsonyabb turisztikai teljesítményt jelez ezekben az esetekben 2019-hez képest. Azonban ez azt is jelenti, hogy a helyreállítás rövidesen elkezdődött, járványügyi korlátozások enyhültek és a kereslet hirtelen megugrott, különösen a belföldi és regionális turizmusban.

A CL_3. klaszter magasabb átlagos változást mutat a 2019-22 időszakban (8,1%), a jobban teljesítő régiók aránya 2022-re viszonylag magas fellendülést ért el. A *CLA_Régiók mérsékelt növekedéssel* értéke azt mutatja, hogy a régiók egyharmada elérte a COVID-19 előtti szintet. Az összes klaszterre vonatkozó férőhelyek általános átlagos változása (3. táblázat, 97,1%) képest majdnem visszaállt a 2019-es évre (99,6%).

Az összehasonlításból megállapítható, hogy a férőhelyváltozás klasztereiben átlagosan jelentősebb vendégágyszám-növekedést tapasztaltak 2019 és 2022 között, mint a 2019 és 2021 közötti időszakban.

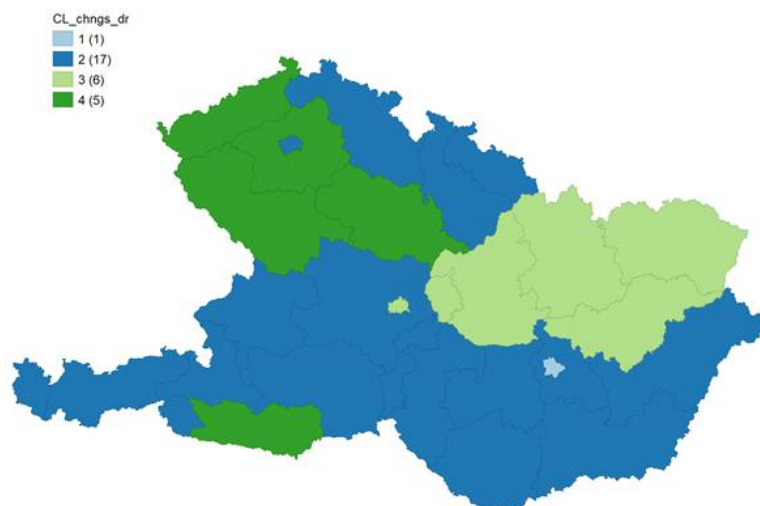
A belföldi vendégéjszakák változásának területi mintázata

COVID-19 sokk (belföldi vendégéjszakák számának változása 2019-2020 között)

A belföldi vendégéjszakák számának 2019 és 2020 közötti csökkenése alapján soroltuk elsőként a régiókat klaszterekbe (5. táblázat és a 7. ábra).

5. táblázat. A belföldi vendégéjszakák 2019 és 2020 közötti változásának klaszterei (COVID-19 sokk)

A COVID 2019-es hatásának klaszterei (csökkenés 2020-ra)	Klaszter elemszáma	Az férőhelyek átlagos változása a klaszterben
CL_1 súlyos csökkenés	1	46,0%
CL_2 érintve	17	70,3%
CL_3 erősen érintett	6	58,3%
CL_4 legkevésbé érintett	5	87,2%
Összesen	29	69,9%

7. ábra. A belföldi vendégéjszakák 2019 és 2020 közötti változásának klaszterei (COVID-19 sokk)

A COVID-19 helyzet miatt a belföldi vendégéjszakák Magyarországon, Budapesten (világoskék) csökkentek a legsúlyosabban, több mint 50%-os visszaeséssel. Hat további régió (világoszöld: Szlovákia teljes területe és Bécs) szintén erősen érintett - a belföldi vendégéjszakák száma csaknem a felére csökkent. 17 régióban (sötétkék) a belföldi vendégéjszakák számának csökkenése elérte a 30%-ot, míg Csehország és Ausztria 5 régiója (sötétzöld) szenvedte el a legkevésbé a COVID-19 helyzetet. *Rövid távú helyreállási képesség (belföldi vendégéjszakák számának változása 2019-2021 között)*

A belföldi vendégéjszakák regionális száma 2021-ben a COVID-19 előtti szinthez képest még nem állt helyre (6. táblázat és 8. ábra).

6. táblázat. A belföldi vendégéjszakák változásának klaszterei 2019 és 2021 között

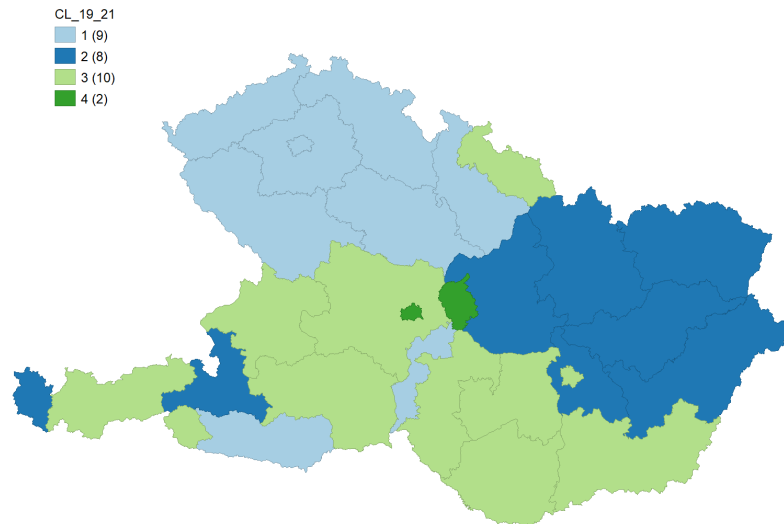
Klaszter neve	Klaszter elemszáma	A belföldi éjszakák átlagos változása a klaszterben
CL_1 legkisebb csökkenés	9	87,4%
CL_2 erős csökkenés	8	63,8%
CL_3 mérsékelt csökkenés	10	72,7%
CL_4 súlyos csökkenés	2	44,1%
Összesen	29	72,9%

A CL_1. klaszter, amelyet 9 adatpont képvisel (világoskék), a 2019-es évhez képest a legkevesebb belföldi éjszakai veszteséget mutatja, amely átlagosan 87,4%-ra csökkent. Feltételezhető, hogy ez a 9 régió olyan sajátos jellemzőkkel rendelkezik, amelyek ellenállóbbakká teszik egy társadalmi-gazdasági sokkhatásnak.

A kisebb, 8 adatpontot tartalmazó (3 magyar, 2 osztrák, 3 szlovák) CL_2. klaszter (sötétkék) a belföldi vendégéjszakák számának jelentős, 63,8%-ra történt csökkenését mutatja.

A CL_3. klaszter (világoszöld) átlagos változást mutat, a CL_3. Klaszter régióiban 72,7%-ra csökkent átlagosan a belföldi vendégéjszakák száma. A 10 adat 5 magyar, 4 osztrák és egy cseh pont (világoszöld).

A CL_4. klaszter (sötétzöld), amelyet 2 adatpont (osztrák, szlovák) jellemez, a belföldi vendégéjszakák számának súlyos, 55,9%-os csökkenését mutatja.

8. ábra. A belföldi éjszakák 2019 és 2021 közötti változásának klaszterei

COVID-19 utáni visszaállás (belföldi vendégéjszakák számának változása 2019-2022 között)

A belföldi vendégéjszakák számának 2019 és 2022 közötti változása alapján kialakított klasztereket a 7. táblázat, illetve 9. ábra mutatja be:

A CL_1 klaszterbe (világoskék) tartozó egy régió – Budapest - kimagaslóan teljesített, vagyis a belföldi vendégéjszakái jelentősen meghaladták a 2019-es szintet. CL_2 klaszter (sötétkék) 9 eleme – Magyarország keleti része és Szlovákia egésze – elmaradt a 2019-es szinthez képest 83,4%-kal, azaz ezek a területek nem tudtak teljes mértékben visszaállni a járvány előtti forgalomra. Ezek főként olyan helyek, amelyek inkább külföldi turistákra építettek, vagy ahol a járvány hatásai hosszabb távon érződtek. Velünk ellentétben a CL_3. klaszter (világoszöld) 7 régiója – Csehország nagy része – nagyjából visszaállt a járvány előtti forgalomra, sőt, enyhe növekedést is mutattak. Ezek olyan turisztikai helyszínek lehetnek, amelyek stabil belföldi kereslettel rendelkeznek.

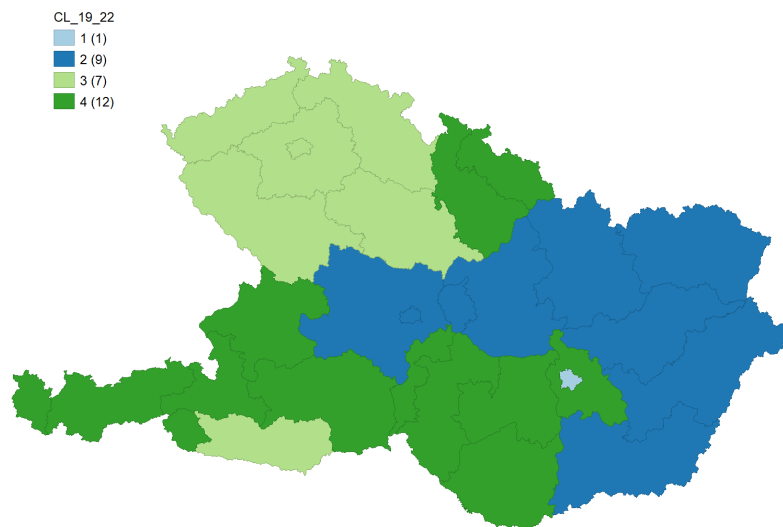
A CL_4. (sötétzöld) klaszter térségei – Nyugat-Magyarország és Ausztria – majdnem elérték a 2019-es szintet, de kissé elmaradtak attól. Itt a turizmus részben helyreállt, de valószínűleg még mindig érezhetőek a COVID-19 hosszabb távú hatásai.

7. táblázat. A belföldi éjszakák 2019 és 2022 közötti változásának klaszterei

Klaszter neve	Klaszter elem- száma	A belföldi éjszakák átlagos változása a klaszterben
CL_1 meghaladja a 2019-es szintet	1	141,7%
CL_2 elmarad a 2019-es szinthez képest	9	83,4%
CL_3 visszaáll a 2019-es szintre	7	111,1%
CL_4 kissé a 2019 szint alatt	12	98,1%
Összesen	29	98,2%

A klaszterek sokfélesége kiemeli a helyi belföldi turizmus fellendülésének változatosságát: kilenc régió (sötétkék), főként Szlovákia és Magyarország keleti része, úgy tűnik, viszonylag gyengébb helyzetben van a helyreállítási képesség tekintetében. Ez többek között arra vezethető vissza, hogy a pandémia előtt is kevésbé voltak turisztikai központok, így kevesebb erőforrás állt rendelkezésre a gyors helyreállításhoz, valamint a befektetők inkább a nyugati, jobban kiépített régiókat részesítik előnyben, mert ott nagyobb a visszatérő kereslet és a turisták fizetőképessége. Magyarország keleti

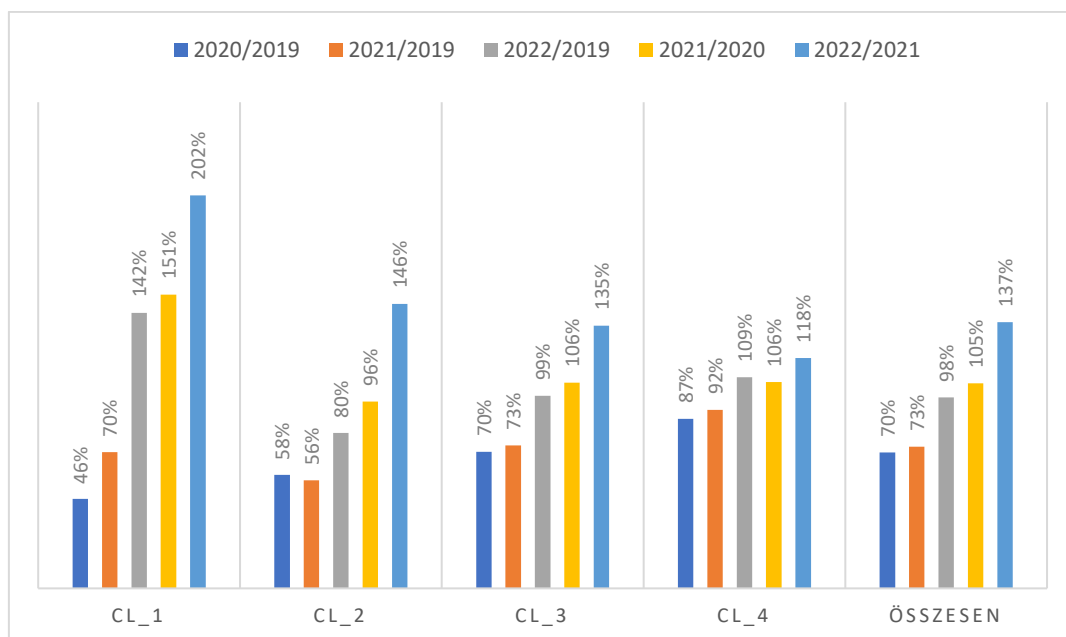
részére emellett kevesebb külföldi turista is érkezik, mert a repülőjáratok és közvetlen nemzetközi vonatok főként Budapestre és Nyugat-Magyarországra koncentrálnak (Gyurkó et al., 2023).

9. ábra. A belföldi éjszakák 2019 és 2022 közötti változásának klaszterei

A régiók helyreállítóképessége és kapcsolata a sebezhetőséggel

A 29 régiót a belföldi vendégéjszakák 2019 és 2020 közötti, a COVID-19 miatti csökkenése alapján csoportosítottuk és vizsgáltuk az ezt követő (10. ábra), 2020-2022 közötti változásokat az egyes évpárokban. Az ábrán jól látható, hogy minél sérülékenyebb egy régió (azaz a legnagyobb visszaesés 2020-ban), annál dinamikusabb a fellendülés a következő évek bármelyikében a 2019-es évhez képest.

10. ábra. A régiók ellenálló képessége és kapcsolata a sebezhetőséggel a belföldi vendégéjszakák alapján

CL_1: legsúlyosabban érintett, CL_2: súlyosan érintett, CL_3: érintett, CL_4: legkevésbé érintett

Ez a dinamika kifejezettebb a COVID-19 sokk által leginkább érintett régiók esetében és kevésbé szembevetendő a kevésbé érintett klaszterbe tartozó régiók esetében.

A fellendülés dinamikája egy másik szempont, például a 2. klaszterben a legnagyobb növekedés 2021->2022 között figyelhető meg, azonban ez a változás csak egyes klaszterek esetében kifejezett, a 2020 és 2021 közötti változás sokkal kisebb a többi klaszterben.

Összegzés

A COVID-19 járvány hatása a közép-európai turizmusra az országok ellenálló képességének, alkalmazkodásának és az ágazat újragondolásának eredménye, amely soha nem látott kihívásokkal néz szembe. Miközben Ausztria, a Csehország, Magyarország és Szlovákia a felépülés felé halad, az átmeneti időszak tanulságai alakítják a turizmus jövőjét, hangsúlyozva a fenntarthatósági gyakorlatok fontosságát.

Közép-Európa válságra adott válasza az egyéniség és az egység kiemelkedő példája volt. Minden egyes ország, saját kulturális örökségével és földrajzi vonzerejével, új stratégiákat fogadott el a turisztikai ágazat újjáélesztése érdekében. Ausztria a belföldi turizmusra összpontosított, majd szigorú biztonsági protokollok mellett megnyitotta határait (Fenz et al., 2021). Csehországban a digitalizációban találták meg a megoldást: a turisták virtuális túrákon és érintkezés nélküli élményeken keresztül ismerhették meg az országot (El-Said – Aziz, 2022). Szlovákia a természeti erőforrásaira alapozva népszerűsítette a szabadterei tevékenységeket és a wellness-turizmust (Bieliková – Palenčíková, 2022). Magyarország a fenntarthatósággal és a természetturizmussal építette újjá a turizmust (Magyar Turisztikai Ügynökség, 2021). A négy ország új turisztikai márkaépítése eltérő volt, közös jellemzőjük az alkalmazkodás és a nehézségekkel szembeni rugalmasság. Az alulról felfelé és felülről lefelé irányuló kezdeményezések, a kormányok és a civilek közötti együttműködés, az innovációval kombinálva, kulcsszerepet játszottak a turizmus újjáépítésében.

A turizmus alkalmazkodóképessége a járvány után még fontosabb elemmé vált. A Covid-19 átformálta a fogyasztói magatartást és a turisztikai ágazatnak reagálnia kell az új kihívásokra. A digitalizáció új területeken való igénye, új biztonsági intézkedések bevezetése és a fogyasztói magatartás változásainak nyomon követése a járvány utáni alkalmazkodási folyamat alapvető elemei. A világjárvány után a fenntarthatóság kérdése is hangsúlyosabban jelenik meg a turizmusban. A turisták egyre inkább aggódnak az ökológiai lábnyomuk miatt és olyan úti célokat keresnek, amelyek a természetvédelmet és a felelős turizmust helyezik előtérbe (Cheer et al., 2021). A világjárvány rávilágított az olyan felelős gyakorlatok szükségességére, amelyek a környezetvédelmet helyezik előtérbe és pozitívan járulnak hozzá a helyi közösségekhez.

A COVID-19 világjárvány hatásait és következményeit figyelembe véve a kutatás a turisztikai ágazat fontos kérdéseit vizsgálja, például a kapacitáskihasználás területi és időbeli egyenlőtlenségeit. Duro és szerzőtársai (2022) megállapítása az általunk vizsgált négy ország tekintetében is helytálló: a turisztikai ágazat ellenálló képessége jelentős területi heterogenitást mutat, a válság hatására csökkent a turisztikai kereslet regionális koncentrációja az országban és a reziliencia megoszlása. A jövőben továbbra is nagy jelentőséget tulajdonítunk a turisztikai ágazat rugalmasságának mérésének, mivel feltételezhető, hogy új globális hatások érvényesülnek korábban nem tapasztalt helyzetekben. Méréseink alapján a kiemelkedő mutatókkal jellemezhető régiók példaként szolgálhatnak más destinációk szakemberei számára. Az elemzés folytatásához olyan modelleket javasolunk, amelyekben mind térbeli, mind időbeli késleltetett (1., 2., 3. rendű) változókat, a turisztikai vendégéjszakák évközi konzisztenciáját (variancia) és a turisták változóit (belföldi vs. nemzetközi) regresszáljuk.

Hivatkozott források

- Barcza, A – Csapó, J. – Hinek, M. – Marton, G. – Alpek, L. (2023): Examining Seasonality in Tourism with Special Reference to the Recent Effects of Covid-19 – The Case of the Sopron-Fertő Tourism Destination (Hungary). *European Countryside*, 15(2), 243–258. <https://doi.org/10.2478/euco-2023-0013>
- Behringer, Z. – Kulcsár, N. – Hinek, M. – Tevely, T. (2023): Turisztikai mobilitásváltozás a Covid19-pandémia alatt és után, különös tekintettel a közlekedési eszköz- és desztinációválasztásra. *Turizmus Bulletin*, 23(3), 26–36. <https://doi.org/10.14267/turbull.2023v23n3.3>
- Bieliková, H. – Palenčíková, Z. (2021): Sustainable Tourism Development in Times of the COVID-19 Pandemic: Case Study of Slovakia. In Demir, M. –Dalgıç, A. –Ergen F. (szerk.) *Handbook of Research on the Impacts and Implications of COVID-19 on the Tourism Industry*. IGI Global Scientific Publishing. pp. 823–842. <https://doi.org/10.4018/978-1-7998-8231-2.ch040>
- Cheer, J. M. – Ting, H. – Leong, C. M. (2021): Responsible tourism: a new era of responsibility? *Journal of Responsible Tourism Management*, 1(1), 1–17. <https://doi.org/10.47263/JRTM.01-01-01>
- Czirfusz, M. (2021): A COVID-19-válság és a térbeli munkamegosztás változásai Magyarországon. *Területi Statisztika*, 61(3), 320–336. <https://doi.org/10.15196/ts610303>
- Cochrane, J. (2010): The Sphere of Tourism Resilience. *Tourism Recreation Research*, 35(2), 173–185. <https://10.1080/02508281.2010.11081632>
- Costantino, S. – Cracolici, M. F. – Elhorst, J. P. (2023): A spatial origin-destination approach for the analysis of local tourism demand in Italy. *Papers in Regional Science*, 102, 393–419. <https://doi.org/10.1111/pirs.12726>
- Csapó J. – Lőrincz K. (2020): A turizmus gazdaságban betöltött szerepe és irányai Magyarországon a COVID-19 előtt és után. *Geometodika*, 4(3). pp. 5–16.
- Debreceni, J. – Fekete-Frojimovics, Zs. (2023): Understanding Resilience in Tourism and Hospitality. *Regional and Business Studies*, 15(1), 5–18. <https://doi.org/10.33568/rbs.4388>
- Duro, J. A. – Perez-Laborda, A. – Fernandez, M. (2022): Territorial tourism resilience in the COVID-19 summer. *Annals of Tourism Research Empirical Insights*, 3(1), 100039. <https://doi.org/10.1016/j.annale.2022.100039>
- El-Said, O. – Aziz, H. (2022): Virtual tours a means to an end: An analysis of virtual tours' role in tourism recovery post COVID-19. *Journal of Travel Research*, 61(3), 528–548.
- Eurostat (2025): A turizmus ágazat statisztikai adatbázisai. Online elérhetőség: <https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/explore/all/icts?lang=en&subtheme=tour&display=list&sort=category>
- Falk, M. T. – Hagsten, E. & Lin, X. (2022): Domestic tourism demand in the North and the South of Europe in the Covid-19 summer of 2020. *The Annals of Regional Science*, 69, 537–553. <https://doi.org/10.1007/s00168-022-01147-5>
- Fenz, G. – Stix, H. – Vondra, K. (2021): Austrian tourism sector badly hit by COVID-19 pandemic. *Monetary Policy & the Economy*, (20/Q4-21/Q1), 41–63.
- Folke, C. – Carpenter, S. – Elmqvist, T. – Gunderson, L. – Holling, C. S. – Walker, B. (2002): Resilience and sustainable development: building adaptive capacity in a world of transformations. *AMBIO: A Journal of the Human Environment*, 31(5), 437–440.
- Gaki, E. – Koufodontis, N. I. (2022): Regional tourism resilience and recovery in times of crises. *GeoJournal of Tourism and Geosites*, 40(1), 259–266. <https://doi.org/10.30892/gtg.40131-827>

- Gyurkó, Á. – Bujdosó, Z. – Hamza, Cs. (2023): Magyarország idegenforgalmi helyzetértékelése 2004-2022 között a regionális különbségek tükrében. *Acta Carolus Robertus*, 13(2), 50–66. <https://doi.org/10.33032/acr.4887>
- Hoschek, M. – Mészáros, K. – Németh, M. (2022): Fenntartható aktív turizmus In: Széles, Zs. – Resperger, R. – Szőke, T. M. (szerk.) *A kriptovaluták szerepe a fenntartható gazdaságban* : XVI. Soproni Pénzügyi Napok pénzügyi, adózási és számviteli szakmai és tudományos konferencia, Sopron, 2022. szeptember 28–30., Sopron : Soproni Egyetem Kiadó (2022) 518 p. pp. 442–458., 17 p. ISBN 978-963-334-451-4 http://publicatio.uni-sopron.hu/2675/1/1_SPN-2022-Konfketet-Hoschek-et_al-442-458.pdf
- Holling, C. S. (1973): Resilience and stability of ecological systems. *Annual Review of Ecology and Systematics*, 4., 1–23.
- Magyar Turisztikai Ügynökség (2021): *Turizmus 2.0. Stratégia*. Magyar Turisztikai Ügynökség honlapja, https://mtu.gov.hu/dokumentumok/NTS2030_Turizmus2.0-Strategia.pdf
- Kadiu, A. (2021): Building up tourism resilience after COVID-19. The case of Albania. *Economy & Business Journal*, 15(1), 392–400.
- Karagöz, D. – Günay Aktaş, S. – Mert Kantar, Y. (2022): Spatial analysis of the relationship between tourist attractions and tourist flows in Turkey. *European Journal of Tourism Research*, 31, 3102. <https://doi.org/10.54055/ejtr.v31i.2745>
- Kökény, L. – Kenesei, Z. (2022): A turisztikai fogyasztók magatartásának vizsgálata a Covid19-pandémia első hullámának árnyékában. *Socio.hu Társadalomtudományi Szemle*, 12(4), 30–53. <https://doi.org/10.18030/socio.hu.2022.4.30>
- Matei, N.A. – García-León, D. – Dosio, A. – Batista e Silva, F. – Ribeiro Barranco, R. – Císcar Martínez, J.C. (2023): *Regional impact of climate change on European tourism demand*, Publications Office of the European Union, <https://data.europa.eu/doi/10.2760/899611>
- Pascariu, G. C. – Ibănescu, B. C. – Nijkamp, P. – Kourtit, K. (2021): Tourism and Economic Resilience: Implications for Regional Policies. *Tourism and Regional Science*, 53, 129–147. https://doi.org/10.1007/978-981-16-3623-3_8
- Pogácsás, P. – Szepesi, B. (2023): A koronavírus hatása a magyar kis- és középvállalkozásokra. *Vezetéstudomány / Budapest Management Review*, 54(2), 25–39. <https://doi.org/10.14267/veztud.2023.02.03>
- Sharma, G. D. – Thomas, A. – Paul, J. (2021): Reviving tourism industry post-COVID-19: A resilience-based framework. *Tourism Management Perspectives*, 37, 100786. <https://doi.org/10.1016/j.tmp.2020.100786>
- Toubes, Diego R. – Noelia Araújo Vila, – Jose A. Fraiz Brea (2021): Changes in consumption patterns and tourist promotion after the COVID-19 pandemic. *Journal of Theoretical and Applied Electronic Commerce Research*, 16(5), 1332–1352. <https://doi.org/10.3390/jtaer16050075>

Szerzők

Turnai Zsófia

ORCID: 0009-0001-9913-3772

PhD hallgató

Magyar Agrár- és Élettudományi Egyetem, Gazdaság- és Regionális Tudományi Doktori Iskola
turnai.zsofia.barbara@phd.uni-mate.hu

Horváthné Kovács Bernadett

ORCID: 0000-0002-2038-6428

PhD

egyetemi docens

Magyar Agrár- és Élettudományi Egyetem, Vidékfejlesztés és Fenntartható Gazdaság Intézet,
Agrárdigitalizációs és Szaktanácsadási Tanszék

horvathne.kovacs.bernadett@uni-mate.hu

Koncz Gábor

ORCID: 0000-0003-3493-0014

PhD

egyetemi docens

Magyar Agrár- és Élettudományi Egyetem, Vidékfejlesztés és Fenntartható Gazdaság Intézet,
Vidék- és Területfejlesztési Tanszék

koncz.gabor@uni-mate.hu

Barna Róbert

ORCID: 0000-0003-3578-2180

PhD

egyetemi docens

Magyar Agrár- és Élettudományi Egyetem, Vidékfejlesztés és Fenntartható Gazdaság Intézet,
Agrárdigitalizációs és Szaktanácsadási Tanszék

barna.robert@uni-mate.hu

A műre a Creative Commons 4.0 standard licenc alábbi típusa vonatkozik: [CC-BY-NC-ND-4.0](https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/)

